

Results. Specifically, in this regard Yefremov focuses on the figures of Volodymyr Korolenko and Mykola Gogol. In his works Yefremov approached the issue of the historical fate of Ukrainian literature and its situation in the Russian empire not only as a scholar, but also as a political publicist. This leads to the unique author's style.

Originality. In the article "Outlaw" Yefremov analyzes the status of the Ukrainian writer "been not only illegal but even outside the provisional rules on the press", fixes on the obvious, self-evident and more problematic, deep reasons of this position. Furthermore, Yefremov opens the law of the unitary ideology. The researcher put the question bluntly: who needs, who benefits by literature of the multimillion nation was in such poor and such profoundly abnormal situation. It's accented that the status of the Russian writer is much better. The whole point is in the imperial hierarchy and imperial psychology, deep-seated until the subconscious and then carefully cherished.

Hopeless and unfavorable historical circumstances shaped the character of the Ukrainian literature. Moreover, they also formed the character and style of its famous researcher. "The history of the Ukrainian literature" as the fundamental work, a matter of his life and a main theme has been saturated with the exhausting struggle for the existence of this literature. Natives of Ukraine which became Russian writers are one on the most painful for Yefremov problems. He is interested with the historical backgrounds and personal-psychological peripeteias of this phenomenon, consequences and lessons.

Conclusion. Seeking to understand the nature of this "catastrophe", this "psychological riddle" Yefremov looks for origins and causes and provides a retrospective assessment of the specific competition of 1860-1870th years between "Ukrainophilism" on the one side and the influence of "neighboring Great public life" on the other. Inferences of Yefremov may be unexpectedly interesting and useful for us nowadays.

Key words: history of literature, history of ideas, literature-centricity, imperial thinking, imperial psychology.

Одержано редакцією 24.10.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016

УДК 82.09

КИЧЕНКО Олександр Семенович,

доктор філологічних наук, професор кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького
e-mail: kialsem@mail.ru

МІФОТВОРЧІСТЬ В АСПЕКТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТЕОРІЇ

У статті пропонується погляд на класичну концепцію міфу у зв'язку з її впливом на формування теоретичних поглядів щодо словесного мистецтва. Інтерпретується класична формула Шеллінга про творчість як міфотворчість, окреслюються моделювальні властивості міфологічної світоглядної структури. Зокрема, йдеться про те, що структури міфу відбивають не лише закони і «норми» суспільної поведінки і загалом – суспільного культурного етикету, й істотно впливають на формування дуже важливої внутрішньої складової міфотворчості: комплексу фольклорно-літературних текстів, котрі по-своєму, у межах своїх законів і «норм» фіксують і транслюють міф у системах пост-міфологічного часу. В історико-культурній перспективі система фольклорно-літературної творчості формує єдиний моделювальний принцип, за яким укладання будь-якої текстової структури є аспектом міфотворчості і може інтерпретуватися у зв'язках із системою міфологічних уявлень.

Ключові слова: жанр, література, міф, міфотворчість, модель, текст, фольклор.

Постановка проблеми. Історія людської культури ґрунтується на законі колообігу міфо-фольклорних мисленневих стереотипів. Найчастіше цей постулат інтерпретується в етнокультурному (соціокультурному) сенсі, що цілком слушно і справедливо: структури міфу відбивають перш всього закони і «норми» суспільної поведінки і загалом – суспільного

культурного етикету. Проте у цієї проблеми є одна дуже важлива маргінальна внутрішня складова: фольклорно-літературна творчість, котра по-своєму, у межах своїх законів і «норм» фіксує і транслює міф у системах пост-міфологічного часу.

Визначення цих законів завжди було актуальним для фольклористики й літературознавства. Вже поява перших студій міфологічної школи середини XIX століття засвідчила факт стійкої міжкультурної трансляції у системі «міф-фольклор», а пізніше порівняльне літературознавство екстраполювало цю ідею на форми літературної творчості. Елементи класичної «міфолого-компаративної» методики спостерігаються донині, скажімо, у численних розвідках міфопоетичної тематики, вельми популярної сьогодні. Висновок тут (звісно, не кінцевий і не імперативний) формулюється як *можлива присутність* міфологічних структур у культурних системах нового історичного часу і, відповідно, можливість їх впливу на структури літературного (індивідуально-авторського) типу. Які теоретичні проблеми виникають у результаті міфопоетичної інтерпретації художнього твору? Відповідь на це питання вимагає невеликого історико-культурного екскурсу стосовно природи міфу (його мисленнєвих, образних форм) і його історичних форм, «міфотворчих структур» фольклорного і літературного зразка.

Мета статті. Феномен міфу і міфотворчості – основоположний у системі загальнокультурних моделювальних структур. Обрядово-ритуальні (ігрові), фольклорні, ранні літературні форми проростають із міфологічного середовища і наслідують структурні властивості міфу: цей очевидний фактор істотно впливає на укладання «мови», за допомогою якої інтерпретуються соціокультурні властивості ігрових, візуальних, пластичних, словесних моделей мистецтва. Без сумніву, словник цієї «мови» базується на ґрунті міфологічної логіки і міфологічних понять. У системному філософському сенсі подібна насиченість культурного тексту міфологічною інформацією зводиться до відомого класичного постулату Шеллінга про творчість як міфотворчість¹. Ця концепція стає підґрунтям основоположних інтерпретацій художньої словесності, а думка Шеллінга відкриває простір для історико-критичних поглядів на паралелі міфологічних і індивідуально-авторських моделей світу.

Мета пропонованої статті – аналіз класичної концепції міфу і міфології з погляду її впливу на формування теоретичних поглядів щодо словесного мистецтва, зокрема міфологізованого семантичного поля художнього жанру.

Виклад основного матеріалу. Аспект літературного міфотворення – цікава і до сьогодні маловивчена проблема не лише літературознавства, а й усього комплексу культурологічних дисциплін, котрі торкаються питань кореляції міфу з творчими формами історично пізніх періодів еволюції мистецтва. Спроба укладання будь-якого культурного тексту власне і є міфотворчість у її найпростішому і разом із тим – найточнішому визначенні. Майже з однаковою мірою успіху у цьому своєрідному міфопоетичному змаганні беруть участь історія, усна народна словесність, і звичайно ж, художня література – сфера примноження і тиражування фольклорної та історичної міфології. Здається, немає значення, хто посідає тут почесне місце, важливо, що завдяки спільним зусиллям фольклору, історичної науки та літератури виникає прецедент міфотворчості – низки культурних текстів, структурні межі яких окреслюються міфологічною логікою і легко описуються системою міфологічних понять.

Тексти подібного міфологізованого плану – не що інше, як рефлексія культурної пам'яті з її тяжінням до архетипного універсалізму образів і форм. Феномен міфотворчості, таким чином, це один із чисельних феноменів культурної пам'яті, котра фіксує актуальні суспільні імпульси міфу, укладаючи його у певні інваріантні структури. Так виникають і успішно функціонують географічні міфи (скажімо, петербурзький текст російської літератури, кримський текст, паризький текст Бальзака), історичні (мазепинський чи екатерининський тексти,

¹ Широке визначення Шеллінга є, як відомо, одним із підсумків його «Філософії мистецтва» – книги, що базується на історичній концепції «нової міфології». Пізній Шеллінг вважає, що в художній творчості природи знаходить своє завершення, а отже самосвідомість митця і мистецтва не лише звернена до природи, а й безпосередньо повертається до неї. Звідси відомі сентенції Шеллінга про мистецтво, котре «вище за філософію»; нова міфологія у Шеллінга – «синтез мистецтва і природи», «міфологія – універсум у найвищій формі, вона – сама поезія», а «кожен індивід створює свою власну міфологію» тощо. Ці та подібні погляди стають на початку XIX століття основою романтичної доктрини мистецтва і формують закони романтичної естетики.

Цю проблему (у різноманітних її інтерпретаціях) висвітлено у безмежній кількості джерел. Огляд власне міфологічної і міфотворчої проблематики див., наприклад: Гульга А.В. Філософское наследие Шеллинга / Ф.-В.-Й. Шеллинг. Сочинения : В 2 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1987. – С. 26-29, 31-33.

наполеонівський текст), літературні (скажімо, фаустівський або дон-жуанівський міфи) тощо. Їх транслювання у якості «текстових» або ж «дискурсивних» структур свідчить про формування якогось окремого жанрового типу тексту, адресованого до структури міфу і міфологічної образності. Очевидно, що кожна соціо-історична спільнота формує і пропагує систему власних «текстів-міфів», ці тексти тісно взаємопов'язані і постійно трансформуються.

Якщо ця теза не викликає суттєвих заперечень, то теоретично (у системі історичних, філософських, культурологічних інтерпретацій) можемо говорити про міфологічну структуру свідомості, котра і є основою творчості як міфотворчості. Шеллінг у пошуках філософської доктрини міфу і міфологічного світогляду намагався відмежовувати власне міф від поетичного художнього вимислу, вважаючи міф якраз не «поетичним», а «світоглядним» елементом творчості. Структури архаїчної свідомості, таким чином, «надпоетичні», проте, втілюючись у міфі, дозволяють умовно говорити про його «поетику», допомагають визначати механізми міфопоетичного текстотворення й окреслювати його семантичні межі¹. Семантика подібного типу текстів – це не лише цілісний комплекс сигналів-означень, а й еволюційна система, котра підпорядковується історико-літературному процесуальному цілому і функціонує невіддільно від сфери міфологічного.

Міфологізований світогляд колективу (у фольклорному середовищі) або митця скеровує текст культурного міфу (діонісійського, аполонівського, петровського, наполеонівського і тощо) до рівня закону світоустрою: в ідеальному варіанті структурна природа «міфу» і «тексту» прочитується системно. «Текст» існує як міф і продукує власні міфи, оскільки живе за структурними законами міфотворчості. Така кореляція дозволяє говорити про наявність типових повістувальних схем (*loci communes, formulaic*) міфологічного типу у фольклорно-літературному середовищі. Аналітичний інструментарій подібних схем можна запозичити у фольклористиці, де чітко і послідовно прописані моделювальні властивості жанрів, закони їх варіативності, поетичної формалізації і кліше.

Скажімо, у текстах «історичної міфології» легко прочитати *loci communes* сюжету про міфологічну канонізацію героя, що традиційно завершується рішучими діями щодо розвінчання вчорашнього кумира. Ця вічна міфологічна колізія *обожнювання / розвінчання / нового етапу обожнювання (рестаурації)* ідола і покладена в основу моделі історичного міфу. Суть подібних історичних міфологізованих текстів полягає у поєднанні, з одного боку, соціо-культурних, а з іншого – жанрово-культурних реєстрів. Колообіг соціальних смаків і пріоритетів відбивається на сторінках історичного тексту, стає підґрунтям єдиного синкретичного процесу типізації (канонізації) / деканонізації героя, і цей вічний творчий закон має, поза сумнівом, міфологічну природу. Справа, зрозуміло, не лише в «історичній міфології», хоча історія – чи не найсприятливіший матеріал для культурної міфотворчості. Річ у тім, що існує особливий закон текстотворення, орієнтований на міфологічну модель колективної свідомості. І ця модель не обов'язково відома авторові і усвідомлена ним. Закон текстотворення, скоріше за все, протилежний: семантичне поле жанру (історичного, зокрема) підказує відповідні *loci communes* і їх композиційні перипетії.

Еволюція від фольклорної легенди чи переказу до новітнього історичного роману – це еволюція однієї «текстової» структури, розгалуження одного моделювального принципу. Інша справа, що у процесі еволюції «тексту» спостерігаються фактори поляризації, диференціації, інтеграції і т. п. його жанрових складових, проте це – єдиний «текст». Проблема тут може бути сформульована у площині міфологічної семантики: скажімо, «фольклорний» чи «літературний», «мемуарний» чи «історико-публіцистичний» Петро Перший (як і будь-який інший історичний тип: Богдан Хмельницький, Роксолана, Мазепа, Наполеон і т.д.) це різні образи з різним міфологічним і поетичним надзавданням образності. Отже, у міфопоетичному сенсі варто

¹ Щодо «поетики» міфу актуальними залишаються, на наш погляд, зауваження Є. Мелетинського про відсутність будь-якого звичного художнього прийому чи стильового засобу виразності у міфологічному контексті. Проте міфології властива своєрідна образність, заснована на модифікації уявлень у «чуттєво-конкретні форми». «Художня форма успадковує від міфу і конкретно-чуттєвий спосіб узагальнення, і власне синкретизм. Література протягом свого розвитку довгий час використовувала традиційні міфи з художньою метою» (*Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976. – С. 7.*). У концепції Є. Мелетинського класична теорія міфу завершується висновками антропологічної школи другої половини XIX століття (Тайлор, Ленг, Дорсон та ін.) щодо релігійних, світоглядних, донаукових рефлексій міфології, а не її поетичних інтенцій. Міфологія XIX століття не знає і не актуалізує «поетики міфу» і відповідних його образних форм.

розмежовувати поняття «тексту» і «жанру»: у формах культурного міфотворення над жанром надбудовується і домінує загальна «текстова» структура – еквівалент міфологізованого світогляду, формальний корелят міфологічної логіки.

Висновки. Крізь призму класичної концепції міфу і міфотворчості поетична організація художнього твору може бути інтерпретована у термінах міфологічної логіки. Актуальність подібного погляду полягає у можливості певних теоретичних узагальнень, зокрема міфопоетичного плану. Міфопоетичний простір (від фольклорних і ранніх літературних жанрів до сьогодні) складає єдину текстову структуру, основою якої виступає міфологічна світоглядна система. В історико-культурній перспективі ця система формує єдиний моделювальний принцип, за яким укладання будь-якої текстової структури є аспектом міфотворчості і може інтерпретуватися у зв'язках з системою міфологічних уявлень.

KYCHENKO Oleksandr Semenovich

Bohdan National University at Cherkasy

professor of the Department of the Russian Language, Foreign Literature and Teaching Methodology

e-mail: kialsem@mail.ru

MYTH CREATION FROM THE LITERARY THEORY ASPECT

Abstract. Introduction. *This article suggests classical myth concept investigation due to its influence on formation of theoretical views on philological proficiency. This article deals with mythological structures in modern cultural systems and their possibilities to affect the structure of author's literary style. This article results in a historical cultural insight in the nature of myth, its historical forms, structures of myth creation found in folklore and literature.*

Purpose. *The purpose of this investigation lies in the necessity to analyze classical myth concept and mythology itself from the point of its influence on the formation of theoretical views on mythologized semantic field of literary genre.*

Originality. *Through the prism of classical myth concept and myth creation, poetic organization of a literary text can be interpreted in terms of mythological logics. Topicality of this point lies in the possibility of certain theoretical generalizations of mythological and poetical aspects.*

Results. *This article implies that literary texts of mythologized plane are cultural memory reflections with its strong attachment to archetypal universalism of images and forms. The phenomenon of myth creation is one of numerous phenomena of cultural memory that records actual social impetus of myth, embedding it in certain invariant structures. Their functioning in text and discourse indicates the existence of a certain textual genre, which addresses to myth structure and mythological imagery. It is evident, that every socio-historical society forms and advocates its own "text-myth" system, these texts are strongly interrelated and are constantly being transformed.*

According to Schelling's philosophical doctrine, myth proper is distinguished from poetic fiction and interpreted as a world-view element of creativity. Structures of archaic consciousness, evolving in myth, endow it with poetics and permit to define mechanisms of mythological poetic text formation and its semantic boundaries. As far as a literary text is regulated by structural laws of myth creation, it is not only correlated with myth but can also produce a number of its own myths. Such correlation allows substantiating the existence of typical narrative schemes (loci communes, formulaic) in folk and literary environment.

Evolution from a folk legend to a modern historical novel is interpreted as an evolution of a single textual structure, embranchment of a single modeling principle. Though the factors of polarization, differentiation, integration of genre elements of the text take place in the process of such evolution, it continues to function as a single text.

Conclusion. *Mythological poetical expanse from folklore and early literary genres to modern ones comprises a unitary textual structure, based on mythological world-view system. In historical cultural perception this system forms a single modeling principle, according to which the compiling of any textual structure is an aspect of myth creation and can be interpreted in connection with system of mythological views. It is also important to distinguish text from genre, as in terms of cultural myth creation a certain textual structure heightens and dominates a genre.*

Key words: genre, literature, myth, myth creation, model, text, folklore.

Одержано редакцією 27.10.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016